

GÜNEY KAFKASYA'DA ENERJİ REKABETİ BAĞLAMINDA ERMENİSTAN'IN JEOPOLİTİK DIŞLANMASI

Merve DEMİRKOL*

Yüksek Lisans Öğrencisi, Üsküdar Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler.
ORCID: 0009-0000-0284-5048, Email: mervedmrkl.91@gmail.com.

ÖZ

Bu çalışma, Güney Kafkasya'daki enerji jeopolitiği bağlamında Ermenistan'ın sistematik biçimde dışlanmasına neden olan siyasal, ekonomik ve stratejik dinamikleri analiz etmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından şekillenen yeni bölgesel düzen içerisinde enerji nakil hatları, sadece ekonomik rasyonaliteye değil, aynı zamanda bölgesel güç projeksiyonlarına, güvenlik kaygılarına ve ittifak yapılarına göre tasarlanmıştır. Bu bağlamda Ermenistan, hem bölgesel aktörlerin (özellikle Azerbaycan ve Türkiye) stratejik tercihleri hem de küresel güçlerin enerji merkezli politikaları sonucunda büyük enerji projelerinin dışında tutulmuştur. Çalışmada, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC), Güney Gaz Koridoru (TANAP, TAP), Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı gibi altyapı projeleri ile Zengezur Koridoru gibi güncel jeopolitik girişimlerin güzergâh politikaları kapsamlı biçimde incelenmiştir. Ermenistan'ın enerji projelerinde dışlanmasının yalnızca Azerbaycan ile yaşanan tarihsel çatışmalara değil, aynı zamanda Rusya, Türkiye, ABD ve AB gibi aktörlerin bölgesel enerji güvenliği stratejilerine de bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Ermenistan'ın jeopolitik dışlanması Güney Kafkasya'daki güç dengelerinin ve enerji rekabetinin çok katmanlı yapısının bir sonucudur.

Anahtar Kelimeler: *Güney Kafkasya, Ermenistan, Enerji Jeopolitiği, Enerji Güvenliği, Enerji Nakil Hatları*

* Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 17.07.2025, Kabul Tarihi: 30.09.2025.
Bu makalede Etik Kurul Onayı gerekmemektedir.

ARMENIA'S GEOPOLITICAL EXCLUSION IN THE CONTEXT OF ENERGY COMPETITION IN THE SOUTH CAUCASUS

ABSTRACT

This study analyzes the political, economic, and strategic dynamics that have led to Armenia's systematic exclusion from major energy projects in the South Caucasus. Following the dissolution of the Soviet Union, the newly emerging regional order saw the construction of energy transit routes shaped not only by economic rationality, but also by broader geopolitical interests, alliance structures, and security considerations. Within this context, Armenia has been consistently bypassed by key regional energy projects due to the strategic preferences of regional actors—particularly Azerbaijan and Turkey—as well as the geopolitical calculations of global powers. The study provides a comprehensive examination of infrastructure projects such as the Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) pipeline, the Southern Gas Corridor (TANAP and TAP), the Baku-Tbilisi-Erzurum gas pipeline, and the proposed Zangezur Corridor, all of which reinforce Armenia's geopolitical marginalization. It reveals that Armenia's exclusion from energy projects is linked not only to historical conflicts with Azerbaijan but also to the regional energy security strategies of actors such as Russia, Turkey, the US, and the EU. Consequently, Armenia's geopolitical exclusion is a result of the multi-layered structure of power balances and energy competition in the South Caucasus.

Keywords: *South Caucasus, Armenia, Energy Geopolitics, Energy Security, Energy Transmission Lines*

GİRİŞ

Güney Kafkasya, Soğuk Savaş sonrasında büyük güçlerin etki alanı mücadelelerinde yeniden şekillenen bir jeopolitik alan olarak öne çıkmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bölgedeki üç ülke, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan, yeni bir bağımsızlık ve kalkınma sürecine girerken, bu süreçte enerji kaynaklarının kontrolü ve aktarımı bölgesel dinamiklerin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Azerbaycan'ın hidrokarbon rezervleri, Gürcistan'ın coğrafi konumu ve Türkiye'nin enerji geçiş noktası olma iddiası, Güney Kafkasya'yı enerji güvenliği ve ulaşım koridorları açısından stratejik bir merkez haline getirmiştir (Kirişçi & Winrow, 1997; Shaffer, 2011a). Bu bağlamda dikkat çeken temel olgulardan biri, Ermenistan'ın bölgesel enerji projelerinden sistematik olarak dışlanmasıdır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı (SCP), Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) gibi dev projelerde Ermenistan'a yer verilmemesi, yalnızca teknik veya ekonomik parametrelerle değil, jeopolitik ve stratejik hedeflerle de açıklanmaktadır. Bu durum, enerji altyapısının sadece ticari değil, aynı zamanda siyasi ve ideolojik sınırlar inşa eden bir unsur haline geldiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, Güney Kafkasya'daki enerji projelerinin Ermenistan'a yönelik dışlayıcı etkilerini analiz etmek ve bu dışlanmanın arkasındaki jeopolitik akıl yürütmeleri ortaya koymaktır. Enerji güvenliği, yalnızca kaynak erişimi değil, aynı zamanda enerji yollarının güvenliği, geçiş ülkeleriyle ittifak ilişkileri ve bölgesel istikrar politikaları ile doğrudan ilişkilidir (Yergin, 2011). Bu bağlamda enerji güzergâhlarının tasarımı, yalnızca fiziksel değil aynı zamanda politik sınırları da şekillendirmektedir. Bu makale, enerji hatlarının oluşturduğu güzergâhların nasıl bir jeopolitik düzen kurduğunu ve Ermenistan'ın bu hatlardan dışlanmasının tarihsel ve siyasi arka planını incelemekte ve bu sorulara yanıt aramaktadır. Çalışma, klasik jeopolitik kuramlar (Mackinder, Spykman, Brzezinski), enerji güvenliği yaklaşımları ve çok kutuplu küresel sistemdeki stratejik yönelimler üzerinden kuramsallaştırılmıştır. Literatürden elde edilen bilgiler, enerji haritaları ve resmî belgeler ışığında nitel içerik analizi yöntemiyle işlenmiştir. Özellikle enerji altyapısının tasarımı ile bölgesel dışlama arasında yapısal bir ilişki olduğu iddia edilmektedir. Bu bağlamda Ermenistan'ın dışlanması yalnızca Azerbaycan-Ermenistan çatışmasına indirgenemez, Türkiye'nin dış politikası, Batı'nın stratejik öncelikleri

ve Rusya’nın bölgedeki çıkar dengeleriyle birlikte değerlendirilmelidir. Böylece çalışma, enerji jeopolitiği alanındaki literatüre önemli bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI: JEOPOLİTİK KURAMLAR VE ENERJİ REKABETİ

Jeopolitik kuramlar, uluslararası ilişkilerde coğrafi konumun güç projeksiyonu üzerindeki etkisini açıklamak için temel teorik çerçeveyi sunmaktadır. Halford J. Mackinder’in (1904) klasik “Kalpgâh” (*Heartland*) kuramı, Avrasya’nın iç kısımlarında egemenlik kuran bir gücün dünya egemenliğine ulaşabileceği fikrini savunmaktadır. Mackinder’in (2013: 9) meşhur formülasyonu, “Doğu Avrupa’ya hükmeden Kalpgâh’a, Kalpgâh’a hükmeden Dünya Adası’na, Dünya Adası’na hükmeden ise dünyaya hükmeder”, özellikle Avrasya’nın enerji kaynakları açısından stratejik önemini vurgulamaktadır. Güney Kafkasya, bu bağlamda Kalpgâh’ın savunma hattını oluşturan ve enerji akışının yönünü belirleyen eşik bölge konumundadır (Akter, 2016: 193-194).

Mackinder’in kara egemenliği kuramına karşı bir alternatif olarak Nicholas Spykman (2020), “Kenar Kuşak (*Rimland*) Teorisi”ni ileri sürerek Avrasya’nın kıyı bölgelerinin, yani Avrupa kıyıları, Orta Doğu ve Asya muson hattının, dünya hâkimiyetinin anahtarı olduğunu savunmuştur. Bu bölgelerin yüksek nüfus yoğunluğu, doğal kaynak zenginliği ve stratejik geçiş noktaları, büyük güçlerin müdahale sahası haline gelmesini sağlamıştır. Spykman’a (2020: 210) göre “*Kenar Kuşağı kontrol eden, Avrasya’yı, Avrasya’yı kontrol eden, dünyayı kontrol eder*”. Zbigniew Brzezinski’nin “Büyük Satranç Tahtası” (*The Grand Chessboard*) benzetmesi ise 21. yüzyılın enerji odaklı dış politika stratejilerini anlamak açısından işlevseldir. Brzezinski (1997: 103), Avrasya’nın hem nüfus hem de kaynaklar açısından en değerli kara parçası olduğunu savunarak, bölgeyi kontrol edemeyen bir büyük gücün küresel liderliğinin sürdürülemez olduğunu belirtmiştir. Ona göre enerji koridorları yalnızca ticari ağlar değil, küresel siyasi düzenin taşlarını hareket ettiren stratejik hamlelerdir. Bu kuramların ortak noktası, enerji hatlarının sadece taşıma altyapısı değil, aynı zamanda ittifaklar inşa eden, çatışmaları şekillendiren ve aktörlerin uluslararası hiyerarşideki konumlarını belirleyen araçlar olarak değerlendirilmesidir (Yıldızoğlu, 2017: 51). Bu teorik arka plan, Güney Kafkasya’daki enerji projelerinin Ermenistan’ı neden dışladığını anlamak için kritik önemdedir.

Enerji güvenliği, günümüzde uluslararası siyasetin temel belirleyicilerinden biri haline gelmiştir. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA, 2019), enerji güvenliğini “ekonomik olarak erişilebilir, çevresel açıdan sürdürülebilir ve kesintisiz enerji arzının sağlanması” olarak tanımlamaktadır. Ancak bu teknik tanımın arka planında, çoğu zaman jeopolitik çıkarlar, bölgesel istikrar hesapları ve dış politika stratejileri yer almaktadır. Güney Kafkasya özelinde enerji güvenliği, yalnızca kaynaklara erişimle sınırlı kalmamakta, taşıma hatlarının güvenliği ve bu hatların geçtiği ülkelerle kurulan siyasi ilişkiler de belirleyici olmaktadır. Bu noktada Türkiye’nin Azerbaycan ile geliştirdiği stratejik ortaklıklar (BTC ve TANAP gibi) enerji hatlarının bir ittifak mimarisi kurduğunu açıkça göstermektedir. Ermenistan’ın bu mimariden dışlanması, enerji güvenliği stratejilerinin aynı zamanda dışlama mekanizmaları oluşturduğunu göstermektedir (Papazian, 2021: 93).

ABD’nin enerji politikası, 1970’lerde yaşanan petrol krizi sonrasında büyük ölçüde enerjide kendi kendine yeterlilik hedefi üzerine inşa edilmiştir. Ancak Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Washington, Hazar Havzası’nı enerji güvenliği stratejisinin merkezine yerleştirmiştir. Bu dönemde geliştirilen BTC ve BTE projeleri, ABD’nin bölgedeki enerji kaynaklarını Batı pazarlarına entegre etme politikasının somut örnekleri olmuştur. Dolayısıyla, ABD’nin Hazar enerji projelerine desteği esasen 1990’lar sonrasında belirginleşmiştir (İyikan, 2009). Bu bağlamda Bakü–Tiflis–Ceyhan (BTC) ve Güney Gaz Koridoru gibi projeler, yalnızca enerji güvenliği sağlamakla kalmamış, Rusya ve İran’ın etki alanlarını dengeleme amacı taşımıştır (Shaffer, 2011a; Koch, 2010). Çin’in Kuşak-Yol Girişimi çerçevesinde Bakü-Tiflis-Kars demiryolu gibi projelerle Güney Kafkasya’ya açılması da enerji güvenliğinin ulaşım ve ticaret altyapısıyla nasıl bütünleştiğini göstermektedir (Üzümcü & Akdeniz, 2014). Bu bağlamda Ermenistan’ın dışlanması, enerjinin yanı sıra, ticaret ve ulaşım entegrasyonlarına katılamaması anlamına gelmektedir.

Ermenistan’ın enerji projelerinden dışlanmasına dair literatür, genellikle iki ana kategoriye ayrılmaktadır. İlk grup çalışmalar, dışlanmayı Karabağ çatışması gibi siyasi nedenlere bağlarken (Shaffer, 2011b; Ziyadov, 2012), ikinci grup ise jeopolitik stratejilere odaklanmaktadır (Cornell, 2006; Kucera, 2014). Ancak bu çalışmaların çoğu, enerji hatlarının tasarımı ile bölgesel dışlama mekanizmaları arasındaki yapısal ilişkiyi sistematik biçimde analiz etmemektedir. Örneğin, Shaffer (2011b), Ermenistan’ın

dışlanmasını teknik ve siyasi riskler çerçevesinde değerlendirirken, Aleksandr Dugin (2017) gibi Avrasyacı teorisyenler, bu dışlanmayı Batı’nın bölgedeki etkisini sınırlama stratejisinin bir parçası olarak ele almaktadır. Bu çalışma, her iki yaklaşımı sentezleyerek hem tarihsel çatışma arka planını hem de büyük güçlerin stratejik hesaplarını dikkate alan çok katmanlı bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Cornell (2006: 63), Güney Kafkasya’daki enerji hatlarını, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda ideolojik ve diplomatik sınırlar oluşturan “jeopolitik mühendislik” unsurları olarak tanımlar. Bu bağlamda Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin enerji projeleri üzerinden yeniden şekillendiği, Ermenistan’ın ise bu yeniden yapılanmanın dışında kaldığı gözlemlenmektedir.

Bu makalede kullanılan “konumsuzluk” kavramı, bir devletin bölgesel ve küresel düzeyde herhangi bir ittifak mimarisine, güvenlik blokuna ya da enerji altyapısı sistemine tam anlamıyla entegre olamamasını ifade etmektedir. Uluslararası ilişkiler literatüründe benzer biçimde kullanılan liminality (sınırlılık) veya in-betweenness (arada kalmışlık) kavramları, aktörlerin ne merkezî bir konum kazanabildiğini ne de tam anlamıyla bağımsız hareket edebildiğini vurgulamaktadır (Rumelili, 2012: 501-503; Mälksoo, 2012). Bu durum, özellikle küçük devletlerin büyük güçler arasındaki rekabetten doğrudan etkilendiği jeopolitik alanlarda sıkça gözlemlenmektedir. Konumsuzluk, yalnızca coğrafi veya ekonomik bir marjinalite değil, aynı zamanda stratejik işlevsizlik anlamına da gelmektedir. Yani aktör, herhangi bir projenin vazgeçilmez parçası olarak görülmediği gibi, alternatif bir işlev de üstlenememektedir. Bu nedenle konumsuzluk, dışlanmadan daha derin bir duruma işaret eder: dışlanmış bir aktör belirli bir sistemin dışında bırakılabilirken, konumsuz bir aktör hiçbir sistemde anlamlı bir rol üstlenemez. Bu bağlamda, kavram yalnızca pasif bir edilgenlik değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel karar alma süreçlerinde yapısal görünmezlik halini tanımlamaktadır.

Ermenistan örneğinde konumsuzluk, enerji projelerinden dışlanmanın ötesinde bir jeopolitik işlevsizlik biçiminde ortaya çıkmaktadır. Ülke, ne Batı’nın desteklediği Güney Gaz Koridoru gibi projelerde bir transit ülke olarak yer bulabilmiş ne de Rusya’nın enerji stratejilerinde merkezi bir rol üstlenebilmiştir (Rumelili, 2012: 505; Erenel & Gedik, 2024: 129). Çin’in Kuşak-Yol girişiminde de marjinal bir konumda kalması, bu durumu pekiştirmektedir. Dolayısıyla Ermenistan, yalnızca belirli projelerden dışlanmış değil, aynı zamanda hiçbir büyük güç mimarisinde anlamlı

bir konuma sahip olamayan bir devlet görünümüne bürünmektedir. Bu nedenle “konumsuzluk”, Ermenistan’ın enerji jeopolitiğindeki yapısal pozisyonunu açıklamak için uygun bir kavram olarak tercih edilmiştir.

Literatürdeki önemli boşluklardan biri, enerji altyapısının tasarım süreci ile siyasi dışlama arasında doğrudan ve yapısal bir ilişki kurulamamasıdır. Mevcut çalışmalar çoğunlukla proje bazlı analizlere dayanmakta, enerji hatlarının dışlayıcı karakterini sistem düzeyinde değerlendirmemektedir. Bu çalışma, Ermenistan’ın enerji projelerinden dışlanmasını yalnızca ikili siyasi krizlerle değil, aynı zamanda küresel güçlerin stratejik yönelimleri, jeopolitik kuramlar ve enerji güvenliği politikaları ışığında bütüncül bir çerçevede ele alarak bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı temel alınarak hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı, Güney Kafkasya enerji koridorlarının tasarımı ile Ermenistan’ın bölgesel dışlanma dinamikleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, öncelikle ikincil kaynaklara dayalı kapsamlı bir literatür incelemesi üzerinden yürütülmüştür. Literatür incelemesi, konuya ilişkin daha önce yapılmış akademik çalışmaların, kitapların, bilimsel makalelerin ve politika raporlarının değerlendirilmesine dayanmaktadır. Araştırmada özellikle enerji politikaları, jeopolitik stratejiler, emperyalizm kuramları ve bölgesel işbirliği dinamiklerine odaklanan akademik yayınlar sistematik biçimde gözden geçirilmiştir. Çalışmada mevcut literatürün sunduğu veriler ve tartışmalar karşılaştırmalı bir perspektif içinde bir araya getirilmiştir. Böylelikle makalenin katkısı, farklı çalışmalarda ortaya konulan bulguları bir arada ele alarak bütüncül bir kavramsal çerçeve geliştirmek olmuştur.

Bu bağlamda yöntem, klasik anlamda bir içerik analizi ya da istatistiksel veri çözümlemesi olmaktan ziyade, literatürden elde edilen bilgilerin süreç izleme mantığına uygun olarak tarihsel ve karşılaştırmalı bir bakış açısıyla değerlendirilmesi üzerine kuruludur. Süreç izleme yaklaşımı burada, Güney Kafkasya’daki enerji projelerinin gelişim çizgisini ve Ermenistan’ın bu projelerden dışlanma sürecini tarihsel ardışıklık içinde kavramsallaştırmak için kullanılmıştır. Bu çalışmanın yöntemsel katkısı, mevcut literatürü yeniden gözden geçirerek, enerji hatlarının tasarımı ile bölgesel dışlanma arasındaki bağlantıyı kavramsal ve teorik bir çerçeve içinde tartışmaya açmak şeklinde tanımlanabilir.

GÜNEY KAFKASYA ENERJİ GÜZERGÂHLARININ TASARIMI VE ERMENİSTAN'IN SİSTEMATİK DIŞLANMASI

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Güney Kafkasya bölgesi enerji jeopolitiğinin merkezinde yer almaya başlamış ve bölgesel altyapı projeleri üzerinden şekillenen yeni güç ilişkilerinin laboratuvarı haline gelmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren planlanan enerji hatları, yalnızca ekonomik ihtiyaçları karşılamaya yönelik değil, bölgesel düzenin siyasal mimarisini yeniden inşa etmeye yönelik araçlar olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğalgaz Boru Hattı, Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) gibi büyük ölçekli projeler, Ermenistan'ın sistematik biçimde dışlandığı altyapı ağlarının temelini oluşturmuştur.

Enerji hatlarının güzergâhları dikkatle incelendiğinde, Ermenistan'ın coğrafi olarak daha kısa ve ekonomik açıdan daha avantajlı bir güzergâh seçeneği sunmasına rağmen bilinçli olarak bypass edildiği anlaşılmaktadır (Shaffer, 2011a). Azerbaycan ile yaşanan Dağlık Karabağ çatışması, Türkiye ile diplomatik ilişkilerin olmaması ve Batı'nın Ermenistan'a yönelik temkinli yaklaşımı bu dışlama kararlarının görünürdeki gerekçeleri arasında yer alsada esasen bu durumun arkasında daha derin jeopolitik yapıların etkili olduğu görülmektedir. Enerji hatlarının sadece birer ekonomik taşıma aracı olmadığı, aksine dost ve müttefik ülkeleri birbirine bağlayan, rakip ve güvensiz aktörleri sistem dışına iten siyasal enstrümanlar haline geldiği bir jeopolitik bağlamda, Ermenistan'ın dışlanması bir tesadüf değil, stratejik bir tercihtir. Boru hattı güzergâhları, ittifak hatlarının yeniden çizilmesinde temel araçlara dönüşmüş, bölgesel entegrasyon bu hatlar üzerinden sağlanırken, dışlama politikaları da yine aynı yollarla inşa edilmiştir (Cornell, 2006). Bu durumu daha somut gösterebilmek adına Tablo 1'de Güney Kafkasya'daki başlıca enerji projeleri ve Ermenistan'ın dahil olup olmama durumu gösterilmektedir.

Tablo 1. Güney Kafkasya’da enerji rekabeti

Proje	Türü & Kapasite	Stratejik Notlar
Güney Kafkasya Boru Hattı	Doğal gaz hattı; 692 km, 24 bcm/yıl kapasite	Şah Deniz gazını Türkiye üzerinden Avrupa’ya taşıyor; Gürcistan transit ücreti almaktadır
Bakü–Tiflis–Ceyhan Boru Hattı	Petrol boru hattı; 1,768 km, 1 milyon varil/gün	Azerbaycan-Rusya çevrelemesi; Ermenistan’ı bypass ederek bölge izolasyonunu güçlendiriyor
Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP)	Doğal gaz hattı; 1,841 km, 16 bcm/yıl kapasite	Güney Kafkasya Boru Hattı ile bağlantılı olarak Azeri gazını Türkiye ve Avrupa’ya taşıyor
İran-Ermenistan Doğalgaz Boru Hattı	Doğal gaz hattı; 140 km, 2,3 bcm/yıl kapasite	Ermenistan’ı İran’a bağlayarak Rusya’ya bağımlılığı hafifletiyor
Dzuarikau–Tskhinvali Boru Hattı	Doğal gaz hattı 162 km, 0,253 bcm/yıl kapasite	Rusya’dan Güney Osetya ayrılıkçı bölgesine gaz taşınmakta, Gürcistan ise bu süreçte kesintisiz enerji arzını sürdürmektedir.

Görüldüğü üzere Ermenistan, yalnızca İran ile sınırlı ve düşük kapasiteli bir doğalgaz bağlantısına sahiptir. Bu hattın varlığı, Ermenistan’ın mutlak bir enerji izolasyonunda olmadığını gösterse de ülkenin Batı destekli geniş ölçekli projelere sistematik biçimde dâhil edilmediği açıktır. Bu durum, Ermenistan’ın bölgesel enerji sistematiğinden kasıtlı olarak dışlandığını ve yalnızca sınırlı erişim alanları ile yetinmek zorunda bırakıldığını göstermektedir. BTC hattı örneği, bu dışlama stratejisinin en simgesel biçimidir. 1990’ların sonunda projelendirilen ve 2006’da faaliyete geçen hat, Azerbaycan petrolünü Gürcistan ve Türkiye üzerinden Akdeniz’e taşıyarak hem Rusya’yı hem de İran’ı bypass etmeyi amaçlamıştır. Bu hat planlanırken Ermenistan’ın jeostratejik konumu gündeme gelmiştir. Ancak Azerbaycan’ın sert karşı çıkışı ve Türkiye’nin Ermenistan’a yönelik siyasi tutumu, bu alternatifi geçersiz kılmıştır (Pamir, 2011). Nitekim dönemin Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, projenin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda “*Ermenistan’ın yalnızlaştırılması*” açısından bir araç olarak kullanıldığını açıkça ifade etmiştir (Karadağ & Top, 2012).

Benzer biçimde TANAP ve TAP projeleri de Ermenistan’ı sistem dışında bırakacak şekilde planlanmış ve hayata geçirilmiştir. TANAP’ın, Azerbaycan gazını Türkiye’ye, TAP’ın ise bu gazı Avrupa’ya ulaştırma amacı taşıdığı düşünüldüğünde, Ermenistan’ın coğrafi konumuna rağmen bu projelere dâhil edilmemesi stratejik bir dışlamanın kanıtı olarak değerlendirilebilir. Avrupa Birliği’nin enerji güvenliği politikaları çerçevesinde çeşitlendirilmiş tedarik yolları oluşturma hedefi, “stratejik uyum” göstermeyen aktörlerin sistem dışı bırakılmasını meşrulaştırmıştır (Yergin, 2011).

Tablo 2. Bakü- Tiflis–Ceyhan (BTC) boru hattı.

Yıl	Tonaj (milyon ton)	Notlar & Kaynaklar
2020	~211 Milyon ton (~578 kb/d ortalama)	2020’de günlük ortalama 578.000 b/d taşıma yapıldı; toplam yıllık taşıma yaklaşık 211 milyon tondur
2022	~30 Milyon ton (224 milyon varil)	2022’de 224 milyon varil (~30 milyon ton) petrol taşındı; 5.000 tanker yüklendi
2023	30.192 Milyon ton	2023’te 30.192 milyon ton petrol transfer edildi; yıllık artış %1,5; Kazakistan/Türkmenistan hacmi 5.24 Milyon ton
2024	29.471 Milyon ton	2024’te 29.471 milyon ton taşındı; yıllık %2,4 azalma; Azerbaycan payı %82 (24.173 Milyon ton); transit hacim 5.298 Milyon ton
2025 (Ocak– Nisan)	~9.3 Milyon ton	2025’in ilk 4 ayında taşıma 9.3 milyon tona geriledi; %3,1 düşüş gerçekleşti.

Bu dışlanma sadece enerji alanında kalmamış, ticaret ve ulaşım koridorları da benzer şekilde tasarlanmıştır. 2017’de hizmete giren Bakü-Tiflis-Kars (BTK) Demiryolu, “Demir İpek Yolu” projesinin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Ancak bu güzergâhta da Ermenistan’a yer verilmemiştir. Sovyet döneminde faal olan Gümrü–Kars demiryolu hattı, siyasi sebeplerle işlevsiz hale getirilmiş ve Ermenistan ticari bağlantılarını kaybetmiştir (Üzümcü & Akdeniz, 2014). Bu projeler Ermenistan’ı yalnızca enerji geçiş gelirlerinden değil, bölgesel entegrasyon olanaklarından da mahrum bırakmıştır.

Enerji hatlarının geçtiği ülkelerle kurulan siyasi ilişkiler de Ermenistan’ın dışlanmasını pekiştirmiştir. Türkiye’nin Azerbaycan ile geliştirdiği “stratejik ortaklık” çerçevesinde enerji projeleri bir dış politika aracı haline

gelmiş; Ermenistan'ın dışlanması sadece güvenlik gerekçeleriyle değil, aynı zamanda kimlik, tarihsel hafıza ve müttefiklik ilişkileri üzerinden de gerekçelendirilmiştir (Altunışık, 2020). Türkiye'nin bu projelerdeki merkezi konumu, enerji hatlarının jeopolitik mühendislik aracına dönüştüğünü açık biçimde göstermektedir.

Güney Kafkasya'daki enerji güzergâhları, jeopolitik hedeflerin mekânsal izdüşümüdür. Bu güzergâhlar, dost ülkeleri birbirine bağlarken, “uyumsuz” ya da “kararsız” aktörleri sistemin dışında bırakmakta ve yeni bir bölgesel hiyerarşi kurmaktadır. Ermenistan'ın bu sistemin dışında tutulması, yalnızca çatışma temelli ilişkilerle değil, çok daha köklü bir bölgesel yeniden yapılandırma süreciyle ilgilidir. Bu dışlama, aynı zamanda Ermenistan'ı Rusya'ya daha fazla bağımlı hale getirmiş ve bölgesel özerkliğini zayıflatmıştır.

ERMENİSTAN'IN JEOPOLİTİK YALNIZLIĞI: BÖLGESEL VE YAPISAL FAKTÖRLER

Ermenistan'ın Güney Kafkasya'daki enerji projelerinden dışlanması, yalnızca ekonomik altyapı düzeyinde bir durum değil, ülkenin bölgesel sistem içerisindeki yerinin yeniden tanımlandığı yapısal bir jeopolitik yalnızlaşma sürecine işaret etmektedir. Bu yalnızlaşma hem tarihsel ihtilafların hem de bölgesel ittifak mimarisinin sonucu olarak şekillenmiştir. Enerji hatlarının dışında bırakılmak, Ermenistan'ın bölgesel ve uluslararası karar alma süreçlerinden dışlanmasını da beraberinde getirmiştir. Böylece ülke, yalnızca fiziksel altyapıdan değil, siyasal etki alanından da giderek marjinalleşen bir aktör haline gelmiştir. Bu sürecin temel belirleyicilerinden biri, Ermenistan'ın hem doğudan (Azerbaycan) hem de batıdan (Türkiye) diplomatik abluka altında olmasıdır. Türkiye'nin 1993 yılında sınırlarını kapatması ve diplomatik ilişkileri askıya alması, yalnızca ekonomik bir kayıp değil, Ermenistan'ın Batı ile kara bağlantısını doğrudan etkileyen bir jeopolitik hamle olmuştur (De Waal, 2013). Aynı dönemde Azerbaycan ile devam eden Dağlık Karabağ çatışması ise Ermenistan'ı kuzeydeki Gürcistan dışında doğrudan temas kurabileceği bir komşudan da mahrum bırakmıştır. Gürcistan üzerinden Rusya'ya ve sınırlı ölçüde Avrupa'ya açılan yollar ise hem coğrafi hem de diplomatik olarak kırılmıştır.

Harita 1. Ermenistan ve Azerbaycan Çatışması: Dağlık Karabağ Bölgesindeki Saldırıları

Kaynak: (Cerillo, 2023).

Bu jeopolitik sıkışmışlık, Ermenistan'ın enerji projelerinden dışlanmasıyla daha da derinleşmiştir. BTC, TANAP, TAP ve SCP gibi projelerin tamamında Ermenistan'ın bypass edilmesi, ülkeyi bölgesel entegrasyonun dışında bırakmakla kalmamış, Moskova'ya olan ekonomik ve güvenlik bağımlılığını da artırmıştır. Ermenistan'ın enerji ithalatında ana tedarikçisi Rusya'dır ve bu tedarik, Gazprom'un tam kontrolündeki Gazprom Armenia aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu durum, ülkenin enerji alanında stratejik karar alma kapasitesini sınırlandırmakta, siyasi olarak da Kremlin ile uyumlu politikalar izlemek zorunda kalmasına yol açmaktadır (Giragosian, 2010; 2013). Diğer yandan, Türkiye bu süreçte yalnızca enerji geçiş ülkesi olarak değil, bölgesel düzen kurucu bir aktör olarak öne çıkmıştır. Türkiye, TANAP ve BTC gibi projelerde yalnızca bir enerji geçiş ülkesi değil, diplomatik görünürlüğünü artırmaya çalışan bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, literatürde Türkiye'nin bu projelerde lider rolünden ziyade koridor ve aracılık rolü üstlendiğini vurgulayan çalışmalar da mevcuttur. Ermenistan'ın dışlanması, bu ittifakın güvenlik temelli değil, kimlik temelli bir yönelimi olduğunu da göstermektedir. Bu tür dışlama, yalnızca teknik kriterlerle değil, müttefiklik bağlarının ideolojik temelleriyle de açıklanmalıdır (Altunışık, 2020).

Harita 2. Zengezur Koridorunun Önemi

Kaynak: (Ketenci, 2022).

Zengezur Koridoru tartışmaları da Ermenistan'ın jeopolitik yalnızlığını derinleştiren örneklerden biridir. Azerbaycan ile Nahçıvan'ı karadan bağlamayı amaçlayan bu proje, Türkiye ile Türk dünyasını fiziksel olarak birleştirme hedefiyle kurgulanmıştır. Bu bağlamda koridorun sadece ekonomik değil, ideolojik bir işlevi de bulunmaktadır (Ağır, 2023). Ancak bu projede Ermenistan, yalnızca bir “geçiş noktası” olarak görülmektedir. Bu durum, ülkenin egemenlik kapasitesinin zedelendiği ve kendi toprakları üzerindeki karar alma mekanizmalarının dış aktörler tarafından yönlendirildiği anlamına gelmektedir (Avdaliani, 2021). Ermenistan'ın projeye mesafeli yaklaşımı, bu egemenlik kaybına duyduğu tepkiden kaynaklanmaktadır.

ABD ve AB gibi Batılı aktörlerin Ermenistan'a yönelik politikaları da bu yalnızlaşma sürecinde belirleyici olmuştur. Batı, enerji projelerinde Azerbaycan ve Gürcistan ile yakın işbirliği geliştirirken, Ermenistan'ı çoğunlukla Rusya'nın etki alanı içinde değerlendirmeyi tercih etmiştir. Bu durum, Ermenistan'ın Batı ile olan temaslarını büyük ölçüde yumuşak güç düzeyinde sınırlı tutmuş, doğrudan altyapı yatırımlarından dışlanmasına neden olmuştur (Delcour & Wolczuk, 2015). Ermenistan'a sağlanan yardımlar, daha çok demokratikleşme, yargı reformu ve kültürel işbirliği gibi alanlarda yoğunlaşmış, stratejik altyapı desteği konusunda dikkatli bir tutum izlenmiştir.

Çin’in Kuşak-Yol Girişimi kapsamında da Ermenistan’ın marjinal bir rol üstlenmesi dikkat çekicidir. Çin’in bölgedeki yatırımları büyük ölçüde Azerbaycan ve Gürcistan’a yoğunlaşırken, Ermenistan’a yapılan altyapı yatırımları düşük hacimlidir ve çoğunlukla yerel düzeyde sınırlı projelerden ibarettir. Bu durum, Ermenistan’ın büyük küresel projelere hem siyasi hem de ekonomik olarak entegre olamadığını ve bölgedeki yapısal dışlanmışlığın çok boyutlu olduğunu göstermektedir.

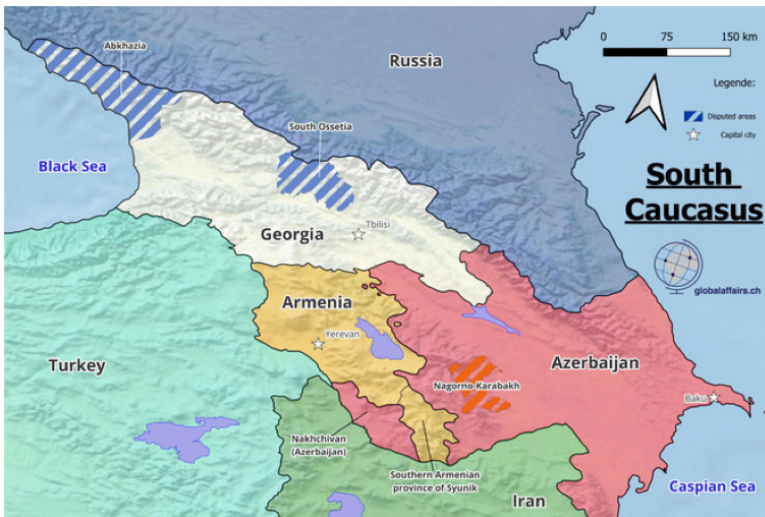
2020 İkinci Karabağ Savaşı sonrasında imzalanan ateşkes anlaşması ile ortaya çıkan yeni bölgesel düzlem, Ermenistan’ın yalnızlığını daha da kurumsallaştırmıştır. Azerbaycan ve Türkiye arasında geliştirilen yeni enerji ve ulaştırma projeleri, Ermenistan’a yalnızca “geçiş koridoru” rolü biçmekte, bu ise ülkenin siyasi egemenliğini sembolik hale getiren bir pozisyon yaratmaktadır. Ermenistan açısından bu durum, bağımsızlık sonrası elde edilen sınırlı egemenliğin yeniden tırpanlandığı bir jeopolitik krizdir (İsmayilov & Papazian, 2021: 115-117).

Rusya’nın bölgedeki rolü ise hem destekleyici hem de sınırlayıcıdır. Bir yandan Ermenistan’ın güvenliğini sağlama iddiasıyla bölgede askeri varlığını sürdürmekte, diğer yandan enerji politikası ve diplomatik yönlendirme yoluyla ülkenin hareket alanını kısıtlamaktadır. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (CSTO) ve Avrasya Ekonomik Birliği (EAEU) gibi yapılar aracılığıyla Ermenistan’ın Batı ile entegrasyonunun önüne set çekilmekte, bu da ülkenin dış politika seçeneklerini daraltmaktadır (Tsygankov, 2012; Erenel & Gedik, 2022: 164). 2020 sonrası dönemde CSTO’nun Karabağ gelişmelerine kayıtsız kalması, Ermenistan’da bu yapılara karşı duyulan güveni ciddi şekilde zedelemiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında, Ermenistan’ın dışlanması yalnızca enerji projeleriyle sınırlı olmayan, çok katmanlı bir yalnızlaşma sürecidir. Ülkenin bölgesel altyapı projelerine katılamaması, siyasi ittifaklara entegre olamaması ve büyük güçlerden stratejik destek görememesi, yapısal bir dışlanmışlık üretmektedir. Bu durum, yalnızca ekonomik büyüme açısından değil, uluslararası sisteme katılım ve bölgesel öznellik açısından da ciddi bir dezavantaj yaratmaktadır. Ermenistan’ın bu yalnızlığı, mevcut jeopolitik denklemde pozisyonunu zayıflatmakta, onu dış dinamiklere daha bağımlı bir aktör haline getirmektedir.

BÜYÜK GÜÇLERİN STRATEJİK YÖNELİMLERİ VE ERMENİSTAN’IN KONUMSUZLUĞU

Güney Kafkasya, enerji güvenliği, ulaşım koridorları ve büyük güç rekabeti bakımından stratejik önemi haiz bir bölgedir. Bu önemin artmasıyla birlikte, bölgedeki ülkeler yalnızca kendi dış politikalarını değil, aynı zamanda küresel güç merkezlerinin stratejik planlamalarını da doğrudan etkileyen özneler haline gelmişlerdir. Ancak bu çok kutuplu jeopolitik denklemde, Ermenistan, ne Batı’nın desteklediği enerji projelerine entegre olabilmiş ne de Avrasya merkezli stratejik vizyonlarda yapısal bir rol üstlenebilmiştir. Bu nedenle, Ermenistan’ın durumu, yalnızca dışlanmışlık değil, aynı zamanda bir “konumsuzluk” halidir, zira ülke, hiçbir büyük güç mimarisine anlamlı bir şekilde dâhil olamamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nin Güney Kafkasya politikasının temel yönü, özellikle enerji güvenliği bağlamında Azerbaycan ve Gürcistan’a yönelmiştir. ABD, 1990’ların sonundan itibaren BTC, BTE ve TANAP gibi projeleri desteklemiş, bu projelerdeki güzergâh seçimleri Ermenistan’ı doğrudan dışlamıştır. Washington yönetimi, Ermenistan’a yönelik yardımlarını ise çoğunlukla demokratikleşme, insan hakları ve sivil toplum gibi “yumuşak güç” araçları üzerinden yürütmüş, enerji gibi jeopolitik düzeyi yüksek projelerde Ermenistan’a yer açmamıştır (Shaffer, 2011b). Bu durum, Ermenistan’ın Batı nezdindeki pozisyonunun da belirsiz ve tali düzeyde kaldığını göstermektedir.

Harita 3. Güney Kafkasya’da Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan.

Kaynak: (Global Affairs, 2024).

Avrupa Birliği de benzer bir yönelim sergilemiş ve Ermenistan’ı enerji projeleri bağlamında ikincil düzeyde değerlendirmiştir. AB’nin “Doğu Ortaklığı” programı kapsamında Ermenistan’a yönelik yardım projeleri uygulanmış olsa da bu projeler çoğunlukla altyapı ve enerji entegrasyonu yerine idari reformlar, hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadele gibi konulara odaklanmıştır (Delcour & Wolczuk, 2015; Gedik, 2025: 21-22). AB destekli enerji güzergâhlarının (örneğin TAP) tamamında Azerbaycan gazı, Türkiye üzerinden Avrupa’ya taşınmakta, bu süreçte Ermenistan hiçbir aşamada transit ülke veya üretici ortak olarak görülmemektedir. Bu dışlama, yalnızca teknik değil, aynı zamanda stratejik bir tercihi yansıtmaktadır. Ermenistan, Batı açısından güvenilir bir ortak değil, Rusya’nın etki alanındaki bir tampon ülke olarak konumlanmıştır.

Rusya ise Ermenistan’ı kendi etki alanı içinde tutmak için çok yönlü bir strateji benimsemiştir. Bu strateji, askeri iş birlikleri (örneğin Gümrü’deki 102. üs), enerji sektörü üzerindeki doğrudan kontrol (*Gazprom Armenia*), bölgesel güvenlik yapıları (CSTO), ve ekonomik entegrasyon girişimleri (EAEU) ile kurumsallaştırılmıştır. Ermenistan, enerji sektöründe Rusya’ya neredeyse mutlak bağımlı hale getirilmiş, bu durum ülkenin dış politika özerkliğini zayıflatmıştır (Giragosian, 2010). Ermenistan’ın dışa açılmasını mümkün kılacak projeler (örneğin BTK Demiryolu, TANAP) dışlanarak, Moskova’nın ülke üzerindeki denetimi daha da artırılmıştır. Ancak 2020 Karabağ Savaşı sonrasında Rusya ile Ermenistan arasındaki ilişkilerde derin bir güven krizi yaşanmıştır. CSTO’nun çatışmalar sırasında pasif kalması ve Rusya’nın Azerbaycan ile Türkiye’nin askeri ilerleyişine doğrudan engel olmaması, Ermenistan kamuoyunda Rusya’ya yönelik güveni zedelemiş, ancak alternatif bir stratejik destek de bulunmadığı için bu eleştiriler yapısal bir dönüşüme yol açmamıştır. Böylece Ermenistan, hem Batı’dan yeterli stratejik destek alamayan hem de Rusya’ya mutlak şekilde güvenemeyen bir “konumsuzluk” pozisyonuna itilmiştir.

Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) çerçevesinde Güney Kafkasya’ya açılımı da Ermenistan açısından kayda değer bir fırsat yaratmamıştır. Çin yatırımları Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında bağlantı kuran hatlara yönelmiş, Ermenistan ise bu koridorların dışında bırakılmıştır. 2017 yılında hizmete giren Bakü–Tiflis–Kars demiryolu hattı, Çin’in Avrupa’ya ulaşımındaki ana güzergâhlardan biri olarak işlev görmeye başlamıştır. Bu süreçte Ermenistan transit güzergâh olmaktan tamamen uzak kalmıştır. Çin’in yatırım stratejisi doğrudan ekonomik getiri ve istikrar beklentilerine

dayanmakta, bu bağlamda Ermenistan gibi siyasi belirsizliklerin yüksek olduğu aktörler sistem dışı bırakılmaktadır (Üzümcü & Akdeniz, 2014).

Ermenistan'ın bu konumsuzluğu, enerji projelerinden dışlanmasıyla birlikte daha da derinleşmiştir. Bu dışlanma sadece ekonomik gelir kaybı değil, uluslararası sistemdeki söz hakkının da azalması anlamına gelmektedir. Enerji hatları, yalnızca kaynak taşıyan altyapılar değil, aynı zamanda siyasi müttefiklik ağlarını yeniden kuran ve pekiştiren jeopolitik araçlardır. Bu ağların dışında kalan Ermenistan, bölgesel karar alma süreçlerinde etkisiz, edilgen ve yalnız bir pozisyonda kalmaktadır. Örneğin, Güney Gaz Koridoru kapsamında yapılan toplantılar, teknik detaylar kadar siyasi mesajlar da içermekte, bu toplantılara dahil olmayan aktörler hem diplomatik temsil düzeyinde eksik kalmakta hem de küresel enerji yönetiminden dışlanmaktadır (Goyushov, 2019). Bütün bu gelişmeler Ermenistan'ı, çok kutuplu dünya düzeninde konumlandıramayan, sabit bir dış politika vizyonu geliştiremeyen, sistem dışı bırakılmış bir aktör haline getirmiştir. “Konumsuzluk” burada yalnızca coğrafi değil, diplomatik, stratejik ve normatif bir yalnızlaşmayı tanımlamaktadır. Ermenistan'ın dışlanmasını açıklayan bir diğer boyut ise “normatif yalnızlaşma”dır. Bu kavram, Ermenistan'ın uluslararası toplumda güvenilir bir ortak olarak görülmemesini ifade etmektedir. Demokratikleşme, insan hakları ve uluslararası hukuk konularında yaşanan sorunlar, Ermenistan'ın Batı ve bölgesel aktörler nezdinde güven kaybına yol açmıştır. Bu durum, enerji koridorları ve ekonomik işbirliği projelerinde Ermenistan'ın normatif açıdan dışlanmasına katkıda bulunmuştur (Kaya & Özdal, 2023).

Ermenistan'ın büyük güçler karşısındaki bu pasif ve belirsiz pozisyonu, enerji altyapısından dışlanmanın ötesinde bir yapısal dışlanmaya işaret etmektedir. Bu durum, sadece bölgesel düzlemde değil, uluslararası sistemdeki eşitsiz entegrasyonun bir tezahürü olarak değerlendirilebilmektedir (Şafak, 2025). Ermenistan ne Batı'nın stratejik ortağı ne Avrasya'nın merkez aktörü ne de Çin'in küresel lojistik vizyonunun parçasıdır. Bu “arada kalmışlık” hali, ülkenin yalnızca mevcut sorunlarını değil, gelecekteki pozisyonunu da belirsiz ve kırılgan kılmaktadır.

ENERJİ HATLARI: JEOPOLİTİK HARİTALARIN YENİDEN ÇİZİLMESİ

Güney Kafkasya'daki enerji projelerinin yalnızca ekonomik kalkınma ve teknik taşıma hatları değil, aynı zamanda jeopolitik sınırların yeniden

çizildiği ve stratejik aktörlerin konumlarının yeniden tanımlandığı araçlar olduğunu göstermektedir. Enerji hatlarının tasarımı, yalnızca mühendislik ve maliyet hesabına değil, aynı zamanda stratejik sadakat, güvenlik ortaklıkları ve siyasi uyum gibi jeopolitik parametrelere dayanmaktadır. Bu bağlamda, Ermenistan’ın enerji projelerinden sistematik olarak dışlanması, salt teknik veya çatışma temelli bir durum değil, küresel ve bölgesel güç mimarisinin bir sonucudur.

Jeopolitik kuramlar açısından değerlendirildiğinde, çalışmanın bulguları özellikle Halford Mackinder’in “Kalpgâh” (*Heartland*) ve Nicholas Spykman’ın “Kenar Kuşak” teorileri ile doğrudan örtüşmektedir. Mackinder’in öne sürdüğü gibi, Avrasya’nın merkezine hâkim olan güç, küresel dengeyi belirleyecek ana aktör konumundadır (Mackinder, 1904). Bu bağlamda Güney Kafkasya, Kalpgâh’ın doğal eşik bölgesi olarak tanımlanabilir. Enerji hatlarının bu bölgeden geçmesi, hem bu stratejik merkezde nüfuz tesis etme hem de buradan çıkan kaynakların Batı’ya güvenli biçimde ulaştırılması açısından yaşamsaldır. Ancak bu nüfuz mücadelesi, yalnızca aktörlerin varlığı üzerinden değil, kimin sistemin dışında bırakıldığı üzerinden de belirlenmektedir. Ermenistan’ın dışlanması, Kalpgâh çevresindeki hatlara erişimden mahrum bırakılmasının bir tezahürüdür. Benzer şekilde, Spykman’ın Kenar Kuşak teorisi de Güney Kafkasya’nın çevre bölge olarak taşıdığı önemi açıklamaktadır. Spykman’a göre Avrasya’nın kıyı kuşaklarını kontrol eden güç, küresel hâkimiyeti elde eder (Spykman, 2020). Bu bağlamda, Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan’ı birbirine bağlayan enerji güzergâhları, Kenar kuşağında Batı’nın stratejik etkisini sürdürme çabasının bir sonucudur. Ermenistan, bu çerçevede hem güvenlik hem de stratejik uyum açısından “riskli” bir ülke olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle dışlanması büyük güçlerin uzun vadeli stratejileri açısından “işlevsel bir zorunluluk” olarak biçimlenmiştir. Zbigniew Brzezinski’nin Avrasya’ya ilişkin “Büyük Satranç Tahtası” benzetmesi de bu bağlamda açıklayıcıdır. Brzezinski (1997), Avrasya’yı küresel sistemin en kritik jeopolitik alanı olarak tanımlarken, buradaki enerji projeksiyonlarının yalnızca bölgesel değil küresel sonuçlar doğuracağını belirtmiştir. Bu doğrultuda, BTC, TANAP ve TAP gibi projeler sadece enerji taşıyan altyapılar değildir. ABD ve müttefiklerinin Rusya’yı çevreleme, Çin’in etkisini dengeleme ve İran’ı izole etme stratejilerinin araçları olarak işlev görmektedir (Kakışım, 2022). Bu bağlamda, Ermenistan’ın dışlanması, yalnızca Ermenistan’a dair bir strateji değil, daha büyük bir jeopolitik mühendislik sürecinin yan ürünü olarak okunmalıdır. Tartışmanın

bir diğer önemli boyutu, enerji hatlarının yalnızca teknik güzergâhlar değil, siyasi sadakatin ve ideolojik hizalanmanın haritası olmasıdır. Enerji projelerine dâhil edilen ülkeler, genellikle müttefiklik ilişkileri açısından güvenilir olarak tanımlanmakta, dışlanan aktörler ise “uyumsuz” ya da “kararsız” kategorisine yerleştirilmektedir. Bu noktada Daniel Yergin’in (2011) vurguladığı gibi, enerji güvenliği, sadece arzın sürekliliği değil, aynı zamanda stratejik uyumun ve bölgesel istikrarın sağlanması anlamına da gelmektedir. Bu bağlamda Ermenistan hem çatışmalı geçmişi hem de Rusya ile olan derin bağımlılık ilişkisi nedeniyle stratejik uyum sağlama kapasitesinden yoksun bir aktör olarak konumlandırılmıştır.

Enerji hatlarının geçtiği ülkeler, zamanla yalnızca geçiş koridoru değil, aynı zamanda bölgesel karar alma süreçlerinde etkili aktörler haline gelmektedir. Örneğin Türkiye, TANAP ve BTC projeleri sayesinde yalnızca enerji geçiş ülkesi olmamış, Güney Kafkasya’daki jeopolitik düzenin kurucu unsurlarından biri haline gelmiştir. Benzer şekilde, Azerbaycan, enerji kaynaklarını doğrudan ihraç edebilen bir üretici ülke olarak hem ekonomik hem de siyasi etkisini artırmıştır. Buna karşın Ermenistan, enerji sistematığının dışında kalmıştır (İlter & Kınık, 2017). Yalnızca tüketici ülke konumunda kalmakla birlikte, enerji stratejilerini belirleyen karar mekanizmalarının da dışında bırakılmıştır.

Bölgesel dışlama stratejilerinin sadece enerji sektörüyle sınırlı olmadığını, ulaşım, ticaret ve diplomasi alanlarına da yayıldığını göstermektedir. Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattının Gümrü-Kars hattının yerine inşa edilmesi ve Ermenistan’ın bu güzergâhta devre dışı bırakılması, dışlama mantığının çok boyutlu olduğunu kanıtlamaktadır. Bu dışlama pratikleri, yalnızca ekonomik işbirliğini sınırlamamakta ülkenin siyasi manevra alanını da daraltmaktadır. Bu noktada dışlama, ekonomik izolasyonun ötesine geçerek bir tür “jeopolitik kısıtlama” işlevi görmektedir (Özpay, 2018). Bu yapının Ermenistan üzerindeki etkisi, yalnızca bölgesel değil, iç politika düzleminde de derinleştirici sonuçlar üretmektedir. Ülke içinde Rusya’ya bağımlılığın artması, dış politikanın çeşitlenememesi, siyasi elitlerin bölgesel ittifak sistemlerine erişememesi gibi yapısal sorunlar, enerji temelli dışlanma stratejilerinin doğrudan sonucudur (Durmaz, 2025: 130). Bu bağlamda Ermenistan, kendi iç dinamikleriyle dış sistem arasında sıkışmış bir “ara bölge devleti”ne dönüşmüştür.

Literatürde Karabağ çatışması dışında Ermenistan’ın enerji projelerinden dışlanmasını açıklayan “teknik nedenlerden” de söz edilmektedir. Burada

teknik nedenlerden kastedilen, projelerin fizibilitesini doğrudan etkileyen jeolojik riskler, altyapı yetersizlikleri, yüksek yatırım maliyetleri ve güvenlik tehditleridir (Demirci, 2022). Örneğin, Ermenistan’ın dağlık coğrafyası ve mevcut enerji altyapısının yetersizliği, boru hatlarının bu ülke üzerinden geçirilmesini ekonomik açıdan maliyetli ve güvenlik açısından riskli hale getirmiştir. Bu nedenle dışlanma yalnızca siyasi değil, aynı zamanda teknik ve ekonomik gerekçelerle de ilişkilendirilmiştir. Ancak bu çalışmanın katkısı, dışlanma sürecini jeopolitik teoriler, büyük güç stratejileri ve enerji güvenliği bağlamında bütüncül biçimde ele almasıdır. Ermenistan’ın dışlanması, yalnızca iki ülke arasındaki çatışmanın ya da diplomatik gerilimin sonucu değildir. Aksine, bölgesel ve küresel güç dengelerinin, enerji hatları üzerinden yeniden inşa edildiği bir düzlemde, Ermenistan’ın “stratejik olarak işlevsiz” bir aktör olarak tanımlanmasının sonucudur. Bu tartışma, enerji projelerinin sadece teknik ve ekonomik yatırımlar değil, siyasi mühendislik araçları olduğunu açık biçimde göstermektedir. Güney Kafkasya’da çizilen her boru hattı, yalnızca petrol ya da doğalgazı değil, siyasi sadakati, güvenliği ve dışlayıcılığı da taşımaktadır (Bekirova, 2023). Bu bağlamda Ermenistan’ın dışlanması, bölgesel düzeyde bir kayıp olmanın ötesinde, uluslararası sistemin işleyiş mantığına dair yapısal bir örnek olarak değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Güney Kafkasya bölgesi, jeopolitik önemi, enerji kaynaklarının taşıma güzergâhlarındaki kritik konumu ve büyük güçlerin stratejik yönelimlerinin kesişim noktası olması bakımından uluslararası ilişkiler literatüründe ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bu çalışma, söz konusu stratejik bağlamda Ermenistan’ın sistematik olarak dışlandığı enerji projelerini merkezine alarak, bölgesel dışlayıcılığın yapısal ve çok katmanlı doğasını analiz etmeyi amaçlamıştır. Ermenistan’ın yalnızca teknik projelerde yer almadığını değil, bölgesel jeopolitik düzenin dışında konumlandırıldığını göstermektedir. Ermenistan’ın dışlanmasının tek bir nedene indirgenemeyeceğini, aksine tarihsel çatışmalar, ideolojik kutuplaşmalar, büyük güç rekabeti ve stratejik güvensizliklerin iç içe geçtiği karmaşık bir jeopolitik bağlamda gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Enerji hatları, yalnızca ekonomik rasyonaliteye değil, müttefiklik ilişkilerine, güvenlik mimarilerine ve normatif yönelimlere dayalı olarak şekillenmiştir. Bu noktada Ermenistan hem Batı hem de Avrasya blokları nezdinde “tam anlamıyla entegre edilemeyen”, dolayısıyla yapısal olarak dışlanan bir aktör durumuna itilmiştir.

Bu durumun ilk boyutu enerji güvenliğiyle ilgilidir. Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında kurulan enerji ittifakı, sadece doğalgaz ve petrol taşımakla kalmayıp aynı zamanda Batı dünyasının enerji arz güvenliğini sağlama misyonu üstlenmiştir. Bu projeler ABD ve Avrupa Birliği tarafından desteklenmiş, Rusya'nın bölgesel enerji hegemonyasını dengeleme amacı taşımıştır. Ancak bu hattın dışında kalan Ermenistan hem teknik güzergâh alternatifsizliği hem de güvenlik temelli kaygılar nedeniyle sürecin dışına itilmiştir. Azerbaycan ile süregelen çatışmalı ilişki ve Türkiye ile diplomatik kopukluk, bu dışlamanın temelini oluşturmaktadır. Bu iki ülkeyle kara sınırlarının kapalı olması, enerji projeleri açısından Ermenistan'ı güvenilmez ve geçişsiz bir bölgeye dönüştürmüştür.

İkinci boyut, büyük güçlerin stratejik vizyonlarıdır. ABD, Güney Kafkasya'daki etkisini Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden genişletmeyi tercih etmiş, Ermenistan'a ise ağırlıklı olarak yumuşak güç araçlarıyla yaklaşmıştır. Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik projelerinde ise teknik reformlar ve demokratikleşme ön plana çıkarken, stratejik altyapı yatırımları Azerbaycan ve Türkiye hattında yoğunlaşmıştır. Rusya, Ermenistan'ı kendi etki alanında tutmak için askeri ve enerji temelli bağımlılık ilişkileri geliştirmiş, fakat 2020 Karabağ Savaşı sonrası bu ilişkide kırılmalar yaşanmıştır. Çin ise Kuşak-Yol Girişimi kapsamında Azerbaycan ve Gürcistan'a öncelik verirken, Ermenistan marjinalize edilmiştir. Böylece Ermenistan, hiçbir büyük güç mimarisinde merkezi bir rol üstlenememiş, "konumsuz" bir aktör haline gelmiştir.

Üçüncü boyut, jeopolitik kuramlar bağlamında değerlendirilmelidir. Mackinder'in Kalpgâh, Spykman'ın Kenar Kuşak ve Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası kavramları, bu bölgedeki enerji güzergâhlarının aynı zamanda siyasi gücün haritası olduğunu göstermektedir. Ermenistan'ın bu haritaların hiçbirinde stratejik bir geçiş noktası ya da güç merkezi olarak yer almaması, onun yalnızca teknik değil, kuramsal olarak da dışlanan bir aktör olduğunu göstermektedir. Bu dışlanma, ülkenin uluslararası sistemdeki ağırlığını zayıflatmakta, karar alma süreçlerinden uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Öte yandan bölgesel ittifaklara entegre olamayan bir ülkenin, kalkınma, istikrar ve güvenlik gibi alanlarda sürdürülebilir politikalar geliştirmesi oldukça güçleşmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın katkıları çok yönlüdür. İlk olarak, enerji hatlarının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda

ideolojik ve stratejik araçlar olarak işlev gördüğü gerçeği pekiştirilmiştir. İkinci olarak, Ermenistan örneği, dışlanmanın yalnızca aktif düşmanlıkla değil, pasif işlevsizlikle de gerçekleşebileceğini göstermektedir. Üçüncü olarak, dış politika yapıcılarının için bu çalışma, yalnızca enerji güzergâhlarını değil, o güzergâhların dışına itilen aktörlerin risk faktörlerini de hesaba katmaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan, dışlanmanın yalnızca bir ülkeye değil, bölgesel bütünlüğe ve uzun vadeli istikrara da zarar verebileceği vurgulanmalıdır. Gelecekteki araştırmalar açısından, bu çalışmanın genişletilmesi mümkündür. Özellikle Ermenistan'ın son dönemde AB ile yakınlaşma çabaları, enerji alternatifleri arayışları ve iç politik dönüşümler, yeni bir bağlam sunmaktadır. Ayrıca Zengezur Koridoru gibi projelerin uluslararası hukuk, egemenlik ve güvenlik perspektifinden incelenmesi, dışlama süreçlerinin yalnızca enerji ekseninde değil, çok boyutlu bir stratejik dizilim olarak değerlendirilmesine imkân tanıyacaktır. Ermenistan'ın yeniden entegre olabileceği bir bölgesel vizyonun nasıl inşa edileceği, sadece Güney Kafkasya'nın değil, daha geniş Avrasya coğrafyasının barış ve iş birliği mimarisi açısından da önem arz etmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, Ermenistan'ın Güney Kafkasya enerji haritasından dışlanmasını bir sonuç değil, bir strateji olarak okuyan, bu dışlanmanın yalnızca ekonomik değil, jeopolitik, normatif ve yapısal boyutlarını analiz eden bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Jeopolitik rekabetin ve enerji diplomasisinin yoğunlaştığı bu dönemde, dışlama pratiklerinin uluslararası sistemde nasıl üretildiği ve hangi aktörleri marjinalleştirdiği sorusu, daha da önem kazanmaktadır. Bu bağlamda Ermenistan, sadece kendi başına bir örnek değil, küresel sistemin nasıl işlediğini anlamak açısından da açıklayıcı bir vakadır.

KAYNAKÇA

- [1] Ağır, O. (2023). Dağlık Karabağ Sorunu Bağlamında Türk Dünyası Jeopolitiği. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 12 (2): 222–239.
- [2] Akter, A. (2016). Orta Doğu Bağlamında Jeopolitik Teorilere Bir Katkı. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 221: 191-202.
- [3] Altunışık, M. B. (2020). Türkiye'nin Çok Yönlü Dış Politikası: Bölgesel Güç Mü, Küresel Aktör Mü?. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 17 (68): 17–35.
- [4] Avdaliani, E. (2021). Zangezur Corridor and the Future of Eurasian Connectivity. *Geopolitical Monitor*, 15 October. <https://www.>

geopoliticalmonitor.com

[5] Bekirova, B. (2023). Güney Kafkasya'nın Tarihi ve Jeopolitik Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Black Sea Journal of Public and Social Science*. 6 (1): 27-32.

[6] Brzezinski, Z. (1997). *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü Ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*. Ankara: İnkılap Yayınları.

[7] Cerillo, C. (2023). The Armenian and Azerbaijani Conflict: Attacks in the Nagorno-Karabakh Region. *UAB Institute for Human Rights Blog*. <https://sites.uab.edu/humanrights/2023/10/25/the-armenian-and-azerbaijani-conflict-attacks-in-the-nagorno-karabakh-region/>

[8] Cornell, S. E. (2006). *The politicization of Islam in Azerbaijan*. London: Cambridge University Press.

[9] De Waal, T. (2013). *Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War*. New York: New York University Press.

[10] Delcour, L., & Wolczuk, K. (2015). The EU's unexpected 'ideal partner'? The EU and the reform of Armenia's energy sector. *Europe-Asia Studies*. 67 (2): 217–238.

[11] Demirci, H. (2022). Karabağ Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Son Karabağ Mutakabati. *Asya Studies*. 6 (2): 19-32.

[12] Dugin, A. (2017). *İnsanlığın Ön Cephesi: Avrasya* (E. Ergen, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.

[13] Durmaz, F. (2025). Kuşak-Yol Girişiminin Gölgesinde Türkiye-Çin İlişkileri: İş Birliğinin Sınırları. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 21 (68): 126-146.

[14] Erenel, F. & Gedik, A. (2024). The Russia-Ukraine War: Varied Responses of European Union Member States to the Crisis. In *Geopolitical Change and Conjunctural Security Issues in International Politics*. (pp.121-135) İstanbul: Ekin Yayınevi.

[15] Erenel, F. & Gedik, A. (2022). Ulusal Güvenlik Stratejileri ve Güvenliğin Sağlanmasında Yeterlilikleri. *Stratejiden Politikaya Güvenlik*. 159-174.

[16] Gedik, A. (2025). Güvenlik ve Enerji Krizleri Bağlamında Fransız Politikalarının Stratejik Yönelimleri. *Florya Chronicles of Political Economy*. 11 (1): 19-42.

- [17] Giragosian, R. (2010). The Turkey-Armenia Protocols One Year Later: A Political Assessment. *Turkish Policy Quarterly*. 9 (3): 17-27.
- [18] Giragosian, R. (2013). Armenia's Strategic U-Turn. *European Council on Foreign Relations*. Erişim Adresi: https://ecfr.eu/publication/armenias_strategic_u_turn305/
- [19] Global Affairs. (2024). *South Caucasus: Between Old Conflicts and Uncertain Future*. GlobalAffairs.ch. Erişim Adresi: <https://www.globalaffairs.ch/2024/04/24/south-caucasus-between-old-conflicts-and-uncertain-future/>
- [20] Goyushov, A. (2019). Rimland Paradigmasında Güney Gaz Koridoru: ABD'nin Enerji Stratejisi. *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Dergisi*. 7 (2): 121-138.
- [21] International Energy Agency (IEA). (2019). *World Energy Outlook 2019*. Paris: IEA. Erişim Adresi: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2019>
- [22] Ismayilov, E., & Papazian, T. (2021). The Zangezur Corridor: Geopolitical Implications and Competing Narratives. *Caucasus Survey*. 9 (2): 111-130.
- [23] İlder, E., & Kımık, H. (2017). Türkiye'nin Enerji Denklemi: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı ve Türk Akımı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 18: 185-200.
- [24] İyikan, N. (2009). ABD'nin Azerbaycan İlişkilerine Etki Eden Parametreler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 21: 255-267.
- [25] Kakişım, C. (2022). Avrupa'ya Ulaşan Alternatif Enerji Nakil Hattı: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi. *Düşünce Dünyasında Türkiz*. 8 (45): 13-29.
- [26] Karadağ, S., & Top, G. (2012). *Duygusal Birlikten Stratejik Ortaklığa Türkiye Azerbaycan İlişkileri*. İstanbul: Küresel Sorunlar Platformu.
- [27] Kaya, S., & Özdal, B. (2023). Agit'in Dağlık Karabağ Sorunu'nun Çözümündeki Yetersizliğinin Analizi. *Ermeni Araştırmaları*. 73: 71-88.
- [28] Ketenci, A. (2022). 3 soruda- Zengezur Koridoru'nun önemi. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-zengezur-koridorunun->

onemi/2767969

- [29] Kirişci, K., & Winrow, G. M. (1997). *The Political Economy of Regional Cooperation in the Middle East*. London: Routledge.
- [30] Koch, N. (2010). Oil, sovereignty and the Contestation of Territoriality in Post-Soviet Azerbaijan. *Annals of the Association of American Geographers*. 100 (3): 564–578.
- [31] Kucera, J. (2014). The New Energy Map of the South Caucasus. *Eurasianet*. Erişim Adresi: <https://eurasianet.org>
- [32] Mackinder, H. J. (1904). The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*. 23 (4): 421–437.
- [33] Mälksoo, M. (2012). The Challenge of Liminality for International Relations Theory. *Review of International Studies*. 38 (2): 481-494.
- [34] Özpay, G. A. (2018). Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu ve Türkiye Açısından Jeopolitik Önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*. 37: 103-111.
- [35] Pamir, N. (2011). Enerji Güvenliği: Kavramlar, Stratejiler ve Türkiye. *Bilge Strateji*. 3 (5): 341–365.
- [36] Papazian, T. (2021). Armenia's Strategic Dilemma in the South Caucasus Energy Game. *Caucasus Survey*. 9 (1): 88–105.
- [37] Rumelili, B. (2012). Liminal identities and processes of domestication and subversion in International Relations. *Review of International Studies*. 38 (2): 495-508.
- [38] Shaffer, B. (2011a). Energy politics of the South Caucasus. S. E. Cornell & S. F. Starr (Ed.), *The Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline: Oil window to the West* (s. 47-62). Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- [39] Shaffer, B. (2011b). *Energy Politics*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- [40] SOCAR. (2020). *Strategic Energy Development Report*. Baku: SOCAR Publications. Erişim Adresi: <https://www.socar.az>
- [41] Spykman, N. J. (2020). Coğrafya ve Dış Politika: Kenar Kuşak Teorisi. (A.K. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- [42] Şafak, B. C. (2025). Ermenistan'ın Nükleer İkilemi: Rusya ile Batı Arasındaki Sıkışmışlık. *Avrasya İncelemeleri Merkezi*. 24. Erişim Adresi:

<https://avim.org.tr/tr/Analiz/ERMENISTAN-IN-NUKLEER-İKİLEMİ-RUSYA-İLE-BATI-ARASINDAKİ-SIKISMISLIK>

[43] Tsygankov, A. P. (2012). *Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in international relations*. London: Cambridge University Press.

[44] Üzümcü, A., & Akdeniz, S. (2014). Yeni İpek Yolu: TRACECA ve Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi. *Avrasya Etüdleri*. 45 (1): 11–39.

[45] Yergin, D. (2011). *Görev: Enerji, Güvenlik ve Modern Dünyanın Yeniden Yapılanması*. İstanbul: Penguen Yayınları.

[46] Yıldızoğlu, E. (2017). *Emperyalizm Ve Jeopolitik: Kısa Tarihsel Teorik Giriş*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

[47] Ziyadov, T. (2012). *Azerbaijan as a Regional Hub in Central Eurasia: Strategic Assessment of Euro-Asian Trade and Transportation*. Baku: Center for Strategic Studies.